

Amra Mahmutagić, asistentica
Pravnog fakulteta Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru

POČECI EVROPSKE PRAVNE MISLI I NJIHOV UTICAJ NA MODERNU PRAVNU MISAO U BOSNI I HERCEGOVINI

UDK: 340.15 (497.6)

Primljeno: 01. 05. 2007.

Prethodno saopćenje

Izlaganje je posvećeno počecima evropske pravne misli koje autorica vezuje za doba renesanse od kada se historija prava razgranava u raznim školama i filozofsko-historijskim pravcima. Naglašavajući značaj historijsko-pravne škole za proučavanje povijesti prava poseban se osvrt daje na proučavanje južnoslavenskih narodnih prava.

Iznimne zasluge na tom području, te za razvitak moderne pravne misli u Bosni i Hercegovini imaju veliki pravници Baltazar Bogišić i Eugen Sladović, o čijem se životu i djelu u radu podrobnije govori, posebice o Bogišićevom Opštem imovinskom zakoniku za Kneževinu Crnu Goru.

Drugi dio rada iznosi osnovne značajke Osmanskog građanskog zakonika (Medžella), te njegov značaj i utjecaj na pravo na južnoslavenskom prostoru.

Autorica zaključuje da je proučavanje i unapređenje suvremene pravne misli zadaća modernih obrazovnih pravnih institucija, prvenstveno Pravnog fakulteta u Sarajevu, kao i Zemaljskog muzeja i Orijentalnog instituta.

Ključne riječi: *evropska pravna misao, Bosna i Hercegovina, B. Bogišić, E. Sladović*

Početke evropske pravne misli možemo vezati za XIV stoljeće, kada se, dakle od doba renesanse, a posebno od druge polovine XIV stoljeća, javljaju saznanja da se svaka grana ljudske djelatnosti treba sagledavati historijski. Tako se razvijaju historija umjetnosti, historija filozofije, historija književnosti... te naravno i historija prava.

Historija prava se kasnije, posebno od početka XVI stoljeća razgranjava u raznim školama i filozofsko-historijskim pravcima.

Historijsko-pravna škola je veoma produbila interes za proučavanje historije općenito, a prava posebno. Historija prava, od početka XIX stoljeća postepeno postaje obaveznim predmetom pravnih studija u svim evropskim zemljama. S tim je usko bio povezan opći razvitak historijske nauke, pa se cijelo XIX stoljeće ponekad naziva vijekom historizma¹.

¹ Prof.dr. Mustafa Imamović, Historija države i prava BiH, Sarajevo, 1999. godina, str. 38.

Historijsko-pravni pokret nailazi na snažan odjek među Slavenima te daje podstrek slavenskim studijama koje su već i ranije postojale, ali su sada dobile novi zamah i sadržinu i to u različitim kulturno-političkim i državno-pravnim okolnostima.

Jačanje slavenskog studija počinje u stvari od filologije da bi se postepeno prešlo na proučavanje ostalih društvenih nauka i, naravno, prava.

Posebnu zaslugu za proučavanje slavenskih i posebno južnoslavenskih narodnih prava, te naravno i za razvoj moderne pravne misli u BiH ima Baltazar-Baldo Bogišić, koji je postao i jedan od evropski priznatih stručnjaka za ovu oblast. Na ovog čuvenog pravnika, pravnog pisca i poliglota, znatno je uticalo djelo i sociološki pogledi njemačkog romaniste i pravnika Rudolfa Jheringa. Naime, Jhering dokazuje da je pravo rezultat određene “klasne borbe”, rezultat svjesnih i cjelishodnih radnji i potreba, te je jednako historijski proizvod kao što su razna tehnička znanja kojima se čovjek služi².

Bogišić je rođen u Cavtatu 1834 . godine, maturirao je u Veneciji, te studirao na raznim evropskim univerzitetima. U Njemačkoj u Giessenu je doktorirao filozofiju, a pravo u Beču, gdje je potom radio u dvorskoj biblioteci. Intenzivno se bavio naukom, proučavao narodno slavensko, posebno južnoslavensko pravo i njegova pravna shvatanja ustanove i običaje. Prvo Bogišićevo obimno djelo “Pravni običaji u Slavena” objavljeno je 1866. godine, te je izazvalo veliku pažnju naučnih krugova.

Tri godine kasnije, Bogišić je prihvatio ponudu ruske vlade i držao predavanja na katedri historije slavenskog prava na Univerzitetu u Odesi.

Po Bogišiću, pravo je u određenom smislu riječi starije od države. Naime, on ističe da brojni historijski primjeri pokazuju da “izvjestan nivo razvitka narodnog života, koji u sebi sadrži i pravo, postoji ranije nego država”³.

Bogišićeva predavanja su ostala u rukopisu koji se čuva u njegovom arhivu u Cavtatu.⁴

Bogišić je 1873. godine stigao na Cetinje, s obzirom na to da ga je uputila ruska vlada nakon molbe crnogorskog knjaza Nikole Petrovića da mu se upute odgovarajući pravni stručnjaci radi izrade jednog građanskog zakonika za Crnu Goru.

Kao rezultat petnaestogodišnjeg rada na kodifikaciji građansko-pravne materije, nastalo je čuveno Bogišićevo djelo, prevedeno na više stranih jezika. *Opšti imovinski zakonik za kneževinu Crnu Goru* (OIZ) obnarodovan je 1888. godine.⁵

² Ibid

³ Ibid

⁴ Ovaj rukopis je ukratko prikazao Aleksandar Solovjev (“Bogišićeva univerzitetska predavanja”) Arhiv za pravne i društvene nauke broj 52, Beograd, 1937., str. 385.-393.

⁵ Baltazar Bogišić, “Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru i izabrana djela”, priredila i predgovor napisala prof.dr. Jelena Danilović, Podgorica-Beograd, 1998., str. 544.

Što se tiče njegovog kodifikatorskog rada, može se reći da je on bio protivnik metoda rasprostranjenog u XIX stoljeću, a koji se svodi na recepciju stranog zakonodavstva, manje ili više prilagođenog domaćim potrebama.

Prilikom prikupljanja građe za izradu OIZ-a, Bogišić se služio metodom sociološkog posmatranja i uporednom metodom, tako da je analizirao pravne običaje iz svih oblasti društvenog života, kao što su ekonomski odnosi, kulturne, folklorne, vjerske i druge institucije u Crnoj Gori, te vršio istraživanja i izvan tadašnje Crne Gore, u Hercegovini, Boki Kotorskoj, Dalmaciji, Albaniji a dijelom i u Srbiji, Hrvatskoj i Vojnoj Krajini.

Bogišić je koristio anketu tako da se u određenim pitanjima obraćao najistaknutijim poznavateljima običajnog prava u spomenutim krajevima, pa i, gdje je to bilo moguće, odgovarajućim naučnicima.

Pored OIZ-a, Bogišić je objavio više studija, rasprava i članaka značajnih za južnoslavensku pravnu nauku, kao što je 1874. godine “Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena – Građa u odgovorima iz različitih krajeva slovenskog juga”.⁶

Kasnije je, za vrijeme austrougarske uprave ovaj zakon poslužio bosanskohercegovačkoj Zemaljskoj vladi kao osnov za sastavljanje odgovarajućih pitanja i prikupljanja podataka putem ankete o različitim narodnim pravnim običajima. Ovi su podaci korišteni kao građa pri izradi novih pravnih propisa.

Inače, što se tiče kodifikatorskog rada, XIX stoljeće nam daje još jedan zakonik bitan za južnoslavenske prostore. Naime, to je Osmanski građanski zakonik, općenito poznat po svom skraćenom nazivu *Medžella*. Ova službena kodifikacija šerijatskog obligacionog, parničnog i dijelom stvarnog prava punog naziva *Medžellei Ahkjami Adlije* (Mecelle-i-Ahkâmi Alyye), što znači Knjiga pravnih propisa, sadrži u stvari jedno modernizirano i kodificirano hanefijsko tumačenje šerijata. *Medžella* je postepeno izdavana, u periodu od 1869. godine do 1876. godine. Ovim kodifikatorskim radom bavila se posebna zakonodavna komisija, koju je lično vodio ministar pravde Ahmed Dževdet-paša. Formalno nije bila proglašena za zakon, a objavljivana je sukcesivno i uporedu u službenom osmanskom zborniku zakona *Destur* (Düstür), te na francuskom jeziku kao Osmanski građanski kodeks (Code civil ottoman) i uživala je snagu i autoritet zakona. *Medžella* se sastoji od dva uvodna govora i šesnaest knjiga sa ukupno 1851 paragrafom ili člankom. U “govoru prvom” daje se definicija pravničke nauke (ilmi fikh) kao poznavanje šerijatskih pravila o postupanju i življenju. *Medžella* sadrži pitanja i pravila koja se odnose na tekući život, odnosno na “ovaj svijet”. To znači da *Medžellom* nisu bili obuhvaćeni propisi vjerskog karaktera.

U “govoru drugom” skupljeno je i navedeno 99 “temeljnih pravničkih pravila”, odnosno općih pravnih načela. Takva se “temeljna pravnička pravila” u

⁶ Prof.dr. Mustafa Imamović “Izgradnja historije države i prava Bosne i Hercegovine kao nacionalne naučne i nastavne discipline do kraja tridesetih godina XX-tog stoljeća”, objavljeno u “Ljudska prava – revija za ljudska prava, broj 1-4, godina 3, Sarajevo 2002., str.14.

rimskoj i evropskoj pravnoj nauci nazivaju regulama (regulae) ili sentencijama (sententia). To su, u stvari, pravne izreke (maksime) kojima se različite pravne norme svode na jedno opće pravno pravilo ili načelo. Njima se onda ostala, pojedinačna pravna pravila dokazuju i provode pred sudom.⁷

Slijedi 16 knjiga u kojima je iscrpno normirano niz pitanja i odnosa, od kupoprodajnih, najma, jamstva ili jemstva, zaloge, tužbe, dokaza, svjedočenja ... te na kraju suđenja.⁸

I nakon propasti Carstva, *Medžella* ostaje u upotrebi u Turskoj do 1926. godine, kada je zamijenjena novim sekularnim kodeksom građanskog prava, Turskim građanskim zakonikom (Türk Medeni Kanunu) koji predstavlja recepciju švicarskog građanskog zakonika, a u Bosni i Hercegovini u postupku pred šerijatskim sudovima, sve do njihovog ukidanja 1946. godine.

Evropsku pravnu misao je zadužio još jedan znameniti pravni pisac sa južnoslavenskog područja, dr. Eugen Sladović, nastavnik u Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu. U ovoj školi su inače nastavom bila obuhvaćena četiri predmeta iz oblasti evropskog prava, a to su Državno pravo i Ustav Austro-Ugarske Monarhije, na trećoj godini, Organizacija uprave i materijalno i formalno kazneno pravo na četvrtoj godini, te na petoj Opće građansko pravo, gruntovni zakon od 1884. godine i Organizacija i djelokrug šerijatskih sudova.

Dr. Eugen Sladović je rođen u Jelsi na otoku Hvaru 1882. godine. Nakon školovanja u Zagrebu, 1906. godine je doktorirao pravo i odmah stupio u upravnu službu u Bosni i Hercegovini, u kojoj je, obavljajući razne dužnosti ostao do kraja Prvog svjetskog rata 1918. godine. Nakon završetka rata se vratio u Zagreb, gdje je do 1945. godine bio profesor, dekan i rektor Ekonomsko-komercijalne visoke škole.

Ostao je zapamćen kao plodan pravni pisac. Još kao profesor Šerijatske sudačke škole objavio je “Priručnik zakona i naredba za upravnu službu u Bosni i Hercegovini”, (Sarajevo, 1915) i “Upravna nauka i upravno pravo Bosne i Hercegovine” – Udžbenik za Šerijatsku sudačku školu (Sarajevo, 1916)⁹.

Također je objavio 270 članaka, rasprava i prikaza po raznim časopisima, zatim 7 knjiga i dvije skripte iz oblasti patentnog, obrtnog, stečajnog, čekovnog, kanonskog, bračnog i općeg privatnog prava, te 1925. godine knjigu “Islamsko pravo u Bosni i Hercegovini”.¹⁰

⁷ Prof.dr. Mustafa Imamović, *Historija države i prava BiH*, Sarajevo, 1999. godina, str. 238.

⁸ *Ibid*; str. 238.-239.

⁹ Prof.dr. Mustafa Imamović “Izgradnja historije države i prava Bosne i Hercegovine kao nacionalne naučne i nastavne discipline do kraja tridesetih godina XX-tog stoljeća”, objavljeno u “Ljudska prava” – revija za ljudska prava, broj 1-4, godina 3, Sarajevo 2002., str.15

¹⁰ *ibid*

Djelo ovih pionira moderne pravne misli nastavljeno je u okviru modernih naučnih obrazovnih pravnih institucija, među kojima posebno mjesto zauzimaju Zemaljski muzej, Orijentalni institut, a u prvom redu Pravni fakultet u Sarajevu.

THE BEGINNINGS OF LEGAL THOUGHT AND ITS INFLUENCE ON MODERN LEGAL THOUGHT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

This paper is devoted to the beginnings of European legal thought which the author links to the Renaissance from whence the history of law branched out into various schools and philosophical-historical directions. While emphasising the importance of the historical-legal school for the teaching of legal history, particular attention is given to the teaching of South-Slav national laws.

Particular credit in this area and for the development of modern legal thought in Bosnia and Herzegovina must be given to famous lawyers Baltazar Bogošić and Eugen Sladović, the life and works of whom are mentioned in detail in this paper. Particularly mentioned is Bogošić's General Law of the Land Code for the Principedom of Montenegro.

The other part of the paper brings out the basic characteristics of the Ottoman Civil Code (*Mecelle*) and its significance and influence on law in the South-Slav region.

The author concludes that the teaching and advancement of modern legal thought is the task of modern educational legal institutions, and primarily that of the Faculty of Law in Sarajevo as of both the Earth Science Museum and Oriental Institute.

Key words: *European legal thought, Bosnia and Herzegovina, B. Bogošić, E. Sladović*

